

مبارکه موسوی
دانشجوی دکتری
بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کشمیر

پژوهشی درباره ادبیات کودکان در ایران

چکیده:-

تاریخ ادبیات کودکان ایران پژوهشی فراگیر است. زیرا نه تنها از آغاز تاریخ شفاهی و باستان، مسیر شکل‌گیری ادبیات کودکان را دربر گرفته بلکه پیدا کردن اولین روزنه شکل‌گیری ادبیات کودکان کاری بس دشوار است. هدف از این مقاله بررسی روشهای تربیتی ادبیات کودک در زبان فارسی و پیدا کردن ویژگیهای ساختاری آن می‌باشد. زیرا که بی‌گمان نخستین کتابهای کودکان بوجود نیامده اند و درازای تاریخ عواملی چون دگرگونی نگرشهای تربیتی، قصه‌ها و متل‌های عامیانه در میان کودکان، ساده شدن نثر فارسی، ورود دستگاه چاپ به ایران، رشد روانشناسی کودک و توجه زیادی به طرف نیازهای از او جمله عواملی هستند که به پدید آمدن ادبیات کودک کمک کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها:- ادبیات، کودکان، نوجوانان.

مقدمه:-

زبان و ادبیات فارسی پیشینه‌ای بسیار طولانی در تاریخ تمدن بشری دارد و در این بین شاعران و ادیبان بسیاری دیده می‌شوند. طی تاریخ چند هزار ساله‌ای تمدن ایرانی شعر و نثر فارسی در عرصه‌های مختلف نقش بسزایی ایفا کرده است. بایپیدایش انقلاب فرهنگی و اجتماعی در

بین تمدن های مختلف جهانی نویسندگان و شاعران شروع به خلق آثاری در مورد موضوعات مختلف فرهنگی، اجتماعی از قبیل وطن، آزادی، جوان، علم و غیره پرداختند. با پیشرفت سطح علمی و فرهنگی جامعه این روشنفکران به توجه و تعلیم و تربیت نسل جوان جامعه بخصوص قشر کودک و نوجوان پرداختند. بی گمان نخستین کتابهای کودکان ناگهان بوجود نیامده اند و در ازای تاریخ عواملی چون دگرگونی نگرشهای تربیتی و آموزشی، تداوم گرایش به افسانه ها و قصه های عامیانه در میان کودکان و نوجوانان، ساده شدن نثر فارسی، و نفوذ ادبیات امروزی ایران، ورود دستگاه چاپ به ایران و تولید کتاب در گستره ای بزرگتر، بنیاد گذاری مدرسه های جدید در ایران، رشد روانشناسی کودک و توجه به نیازهای او از جمله عواملی هستند که به پدید آمدن ادبیات کودک کمک کرده اند. این گونه ادبیات زمانی به وجود آمد که بزرگسالان متوجه شدند که کودکان و نوجوانان به دلیل ویژگیهای بخصوص خود قابل به درک مفاهیم و موضوعات سنگین دوره بزرگسالی نیستند و نیازمند متون و موضوعات ساده تری مناسب با دوره ی سنی و تکاملی رشدی خود می باشند. با توجه به این نیازمندی، شاخه ای جدید در ادبیات بوجود آمد و نویسندگان و شاعران برای ارتباط پیدا کردن با دنیای کودکان شروع به تلاش کردند. کمال شفیعی در یادداشتی می نویسد:-

"که یکی از مسئولیت هایی که مادر قبال کودکان داریم، این است که زمینه رشد و ارتقای آنها را فراهم کنیم. به نظر می رسد حالا دیگر وقتش رسیده که بازنگری و نگرشی جدی به ادبیات کودک و نوجوان داشته باشیم؛ چرا که شاید بتوان گفت ادبیات کودک و نوجوان حتی از

ادبیات بزرگسالان نیز مهم تر است و به نوعی مادر ادبیات محسوب می شود. ادبیات کودک و نوجوان گونه های متفاوت دارد: از داستانهای مصور گرفته تا داستانهای فانتزی که امروز از رایج ترین گونه ها در این زمینه است. شعر و ادبیات منظوم نیز بخش گسترده ای از ادبیات کودک را می سازد. درباره ادبیات کودک تعاریف زیادی ارائه شده است. بعضی آن را مجموعه ی نوشته ها، سروده ها و گفتارهایی می دانند که از طرف بزرگسالان جامعه برای خردسالان فراهم آمده است (هاشمی نسب، ۱۰: ۱۳۷۱). از نگاهی دیگر ادبیات کودک به هر گونه متنی اطلاق می شود که با چارچوب و مطرح مشخصی به صورت خود آگاه یا ناخود آگاه برای کودکان بوجود آمده باشد و کودک بتواند با آن ارتباط برقرار کند و از آن تأثیرپذیرد (محمدی ۱۳: ۱۳۷۸) محمود حکیمی ادبیات کودک را به معنای عام و گسترده ای آن مجموعه از آثار و نوشته های ساده، روان و قابل فهم می داند که بدون آموزش مستقیم، سطح دانش فرهنگی و اجتماعی کودکان را بالا می برد و ذوق و استعداد آنها را پرورش میدهد (۱۲۲: ۱۳۸۳ قرشی). در جای دیگر ادبیات کودک شامل بخشی از ادبیات است که برای کودکان از سن پیش دبستانی تا پایان دوران نوجوانی مناسب باشد و کتابهای تصویری، قصه های عامیانه، داستانهای رئالیستی، دانستنی های علمی و شعرا در برگیرد (پولادی ۲۳: ۱۳۸۳). علاوه بر تمام این، بعضی از صاحب نظران، شرط هنرمندانه بودند و توجه به نیازهای عاطفی و رشد ذهنی و جسمی کودک را نیز مطرح ساختند که در این صورت بعضی از آثار علمی و تاریخی و تعلیمی را که به صورت تقریباً مستقیم ولی بازبان کودکانه نوشته شده اند از قلمرو ادبیات کودکان خارج می کند.

شجری ۱۳: ۱۳۸۲).

در ایران نیز مانند کشور های دیگر به طرف ادبیات کودک توجه بسیاری داده اند. و تربیت کودک را مرحله ای گذاری برای رسیدن به بزرگسالی دانسته اند و می خواستند که او را برای آینده آماده کند. توجه به طرف تاریخی جامعه ایرانی قبل از اسلام، کودکان از خواندن و نوشتن مخالف نبوده و کتابهای و کتیبه هایی در مورد تربیت کودکان داشته است. مسلماً کودکان در همه قرون توسط خانواده از نوعی تربیت متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی برخوردار بوده اند. اما دوران کودک کی دوران گذر به بزرگسالی خیال میشد. و اگر چه نظرهای برای پرورش کودکان در تعلیمات دینی دیده می شد، آن چه از اهمیت برخوردار بود، آینده آنها بود نه دوران کودک و بچه گی، و هیچ تأسیس رسمی مسئولیت پرورش کودک را به عهده نداشته است. یک نقطه ضعفی از نظریات روانشناسان و آموزش و پرورش در آنها دیده می شود، و آن نقطه این است که در همه آنها کودک کوچک شده بزرگسالان پنداشته شده و به آینده کودکان بیش از زمان حال او توجه شده است، به همین علت ادبیات کودک و نوجوان به معنایی که امروز آن داریم در ایران کاملاً تازگی دارد، " فولکلور و فرهنگ عامه هم چنانکه سر آغاز پیدایش همه هنرهاست سر آغاز ادبیات و بخصوص ادبیات کودکان نیز هست. لالایی ها، مثل ها ترانه های کودکان، افسانه های خردسالان، داستانهای ماجراجویی و حماسی و عاشقانه و اسطوره ها که همه زائیده تخیل و تفکر مردم اعصار مختلف هستند بنیاد و اساس ادبیات کودکان و نوجوانان را تشکیل می دهند. این مجموعه که در طی زمانی بس طویل، سینه به سینه، به نسل های بعدی

منتقل شده است و می شود، اثر روانی و تربیتی عمیقی بر کودک و نوجوان باقی می گذارد، بنا بر این اگر بگوییم ادبیات کودکان سر چشمه در فولکلور و فرهنگ عامه دارد و به کهنسالی زندگی بشر بر روی زمین است خلاف نگفته ایم" (ملکیان، ۱۳۹: ۱۳۸۵).

عمر یک افسانه یا قصه به اندازه عمر آدمی بوده است. انسان در قصه و افسانه، آرزوهای پایمال شده خود را به دنبال میکند، و سر نوشت نیاکان خود را تلاش میکند و کینه خود را نسبت به ستمگران و ظالمان در لابه لای واژه های آن پنهان می دارد.

منابع و مأخذ:-

- ۱- تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات کودکان دوره مشروطه، ج ۳ و ۴ (۱۳۸۱)، تهران، نشر چیستا.
- ۲- حجوانی، مهری، (۱۳۷۸)، سیری در ادبیات کودک و نوجوان پس از انقلاب ۱۳۵۸-۱۳۷۸ بخش دوم پژوهش نامه ادبیات کودک و نوجوان، ش ۲۱.
- ۳- حسینی، فاطمه، ۱۳۸۵، "سیری در ادبیات کودک و نوجوان در ایران"، دانشگاه آزاد اسلامی، مجموعه مقالات همایش ادبیات کودکان و نوجوانان، زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، (از ص ۲۵۳-۲۳۳).
- ۴- درویشان، علی اشرف، ۱۳۷۵، افسانه ها، نمایش نامه ها و بازیهای کردی- تهران نشر چشمه- نشر خنیا.
- ۵- رهگذر، رضا ۱۳۶۸، نگاهی به ادبیات کودکان قبل و بعد از انقلاب- تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.